

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος του Κώστα Γεωργουσόπουλου	11
Τηλέμαχος Αλαβέρας: <i>Εικόνα δεκαμισχιλοστή</i>	15
Μήτσος Αλεξανδρόπουλος: <i>Ρεμβασμοί στο σκοτάδι</i>	22
Έλλη Αλεξίου: <i>Ο Φραντζέσκος</i>	30
Πέτρος Αμπατζόγλου: <i>Από θέσεως ισχύος</i>	39
Μέλπω Αξιώτη: <i>Το σπίτι με το ρόπτρο</i>	46
Ρένος Αποστολίδης: <i>Η «Νόμμη»</i>	49
Βασίλης Βασιλικός: <i>Το πηγάδι</i>	68
Ηλίας Βενέζης: <i>Ο ναυαγός</i>	84
Γ. Μ. Βιζυηνός: <i>Το αμάρτημα της μητρός μου</i>	90
Δημήτριος Βικέλας: <i>Ο παππα-Νάοκισσος</i>	114
Δημοσθένης Βουτυράς: <i>Το ερημόσπιτο</i>	130
Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος: <i>Ο άγγελος με τα γιασεμιά</i>	135
Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέζ: <i>Κλεψύδρα</i>	144
Πέτρος Γλέζος: <i>Ένα φλυτζάνι</i>	149
Γεράσιμος Γρηγόρης: <i>Το φλεμόνι</i>	155
Σωτήρης Δημητρίου: <i>Πάσχα τ' Απρίλη</i>	167
Στρατής Δούκας: <i>Επάνοδος</i>	171
Κωνσταντίνος Θεοτόκης: <i>Πίστομα!</i>	176
Ιουλία Ιατρίδη: <i>Είναι κ' η νύχτα</i>	179
Γιώργος Ιωάννου: <i>Ο θεός Βαγγέλης</i>	193
Γαλάτεια Καζαντζάκη: <i>Πίσω από τη βιτρίνα</i>	199
Τόλης Καζαντζής: <i>Η θεία Φερενίκη</i>	207

Μ. Καραγάτσης: <i>Ο άνθρωπος με το φλεμόνι</i>	211
Ανδρέας Καρκαβίτσας: <i>Ο εκδικητής</i>	228
Ιωάννης Κονδυλάκης: <i>Ο επικήδειος</i>	232
Μάρκος Λαζαρίδης: <i>Η φίλη του Σεζάν</i>	240
Μενέλαος Λουντέμης: <i>Κάτω από μια λάμπα μόλις δεκαπέντε κηρίων</i>	248
Χριστόφορος Μηλιώνης: <i>Βιντεοκάμερα «Panasonic»</i>	254
Κωστούλα Μητροπούλου: <i>Επαρχία</i>	263
Μιχαήλ Μητσάκης: <i>Εις τρελλός</i>	268
Στράτης Μυριβήλης: <i>Ο «Παπανικολής»</i>	271
Λιλίκα Νάκου: <i>Το αμάρτημα της γιαγιάς</i>	277
Νίκος Νικολαΐδης: <i>Σα σκυλί</i>	284
Δημήτρης Νόλλας: <i>Ονειρεύομαι τους φίλους μου</i>	290
Γρηγόριος Ξενόπουλος: <i>Το μυστικό της Βαλέραντας</i>	296
Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: <i>Ηλιόγευμα</i>	304
Κατίνα Γ. Παπά: <i>Ο Λάμπης ο Κολυμπής</i>	311
Η.Χ. Παπαδημητρακόπουλος: <i>Ο Αμερικάνος</i>	316
Έλλη Παπαδημητρίου: <i>Προσφυγιά</i>	319
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης: <i>Ο έρωτας στα χιόνια</i>	322
Όμηρος Πέλλας: <i>Οι καρφίτσες</i>	328
Γιάγκος Πιερίδης: <i>Για να μπορούσε κι αυτός</i>	334
Σπύρος Πλασκοβίτης: <i>Το φράγμα</i>	338
Εμμανουήλ Ροΐδης: <i>Το ξεστούπωμα</i>	352
Αντώνης Σαμαράκης: <i>Ξανθός ιππότης</i>	355
Γαλάτεια Σαράντη: <i>Τέλος εποχής</i>	360
Γιώργος Σκαμπαρδώνης: <i>Με το στρατηγό, στο ασανσέρ</i>	367
Γιάννης Σκαρίμπας: <i>Σκλάβος στη Χαλκίδα</i>	374
Τατιάνα Σταύρου: <i>Η θαυματουργή ανθρώπινη παρουσία</i>	380
Γιάννης Γ. Σφακιανάκης: <i>Ο γυάλινος άνθρωπος</i>	387
Περικλής Σφυρίδης: <i>Μάτια σφαγμένου ζώου</i>	393
Κώστας Ταχτσής: <i>Μια επίσκεψη</i>	400
Στρατής Τσίρκας: <i>Γαλήνη</i>	405
Καίη Τσιτσέλη: <i>Η νύχτα χαίνει</i>	412

Μάριος Χάκκας: <i>Η φυλακή</i>	418
Πέτρος Χάρης: <i>Φώτα στο πέλαγος</i>	422
Κώστας Χατζηαργύρης: <i>Ο τρόμος του υπαλλήλου</i>	428
Δημήτρης Χατζής: <i>Το βάπτισμα</i>	444
Γιώργος Χειμωνάς: <i>Οι χτίστες</i>	449
Χρήστος Χρηστοβασίλης: <i>Ύστερα από είκοσι πέντε χρόνια</i>	451
Βαγγέλης Αθανασόπουλος: <i>Δοκιμάζοντας τα όρια της αφήγησης</i> (<i>Η αφήγηση που θέλει να είναι σύντομη</i>)	459
Βιβλιογραφία	479
Βιογραφικά Σημειώματα	481

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Υπάρχει η μικροοικονομία και η μακροοικονομία, υπάρχει η κοινωνιολογία και η μικροκοινωνιολογία, η Ιστορία και η μικρή ιστορία, ο μακρόκοσμος και ο μικρόκοσμος, το κύτταρο και η ζώσα ύλη, το άτομο και η ανόργανη ύλη κτλ. Ακόμα και η στατιστική χρησιμοποιεί για τα πιθανολογικά της πορίσματα ένα μικροδείγμα, αλλά σαφώς καλά σταθμισμένο. Λέγεται πως η επαρχία του Νιου Χάμσαϊρ στις ΗΠΑ παραδοσιακά ψηφίζει στις προεδρικές εκλογές ό,τι το σύνολο των Αμερικανικών Πολιτειών και το ποσοστό των ψήφων που δίδεται στον υποψήφιο πρόεδρο σ' αυτή τη μικρή πληθυσμιακή κοινότητα είναι το τελικό ποσοστό των Προεδρικών Εκλογών. Και ιδού κάτι παράξενο. Το χωριό Κόβερν Κόρνερ της επαρχίας του Νιου Χάμσαϊρ είναι ο τόπος που επέλεξε ο Θόρντον Γουάιλντερ να αντιπροσωπεύσει σχεδόν την ανθρωπότητα στο κλασικό του έργο *Η μικρή μας πόλη*. Ό,τι συμβαίνει εκεί οικείο, σύνηθες, τυπικά επαναλαμβανόμενο μέσα στο χρόνο, είναι ο πυρηνικός τρόπος που ζουν αιώνες τώρα σε διάφορα μέρη της γης άνθρωποι με άλλη γλώσσα, θρησκεία, παράδοση, ιστορία, ήθη και κουλτούρα.

Κι όμως, αν καλοπροσέξει κανείς μέσα στα εξωτερικά και φαινομενικά αναγνωρίσιμα στοιχεία της τυπικής επανάληψης, πάντα υπάρχει μια διαφορά, μια άλλη ποιότητα, μια άλλη οπτική που στην ουσία ανατρέπει τον επιφανειακό κανόνα. Συμβαίνει ό,τι ανακάλυψαν οι λαογράφοι και οι δομιστές και φορμαλιστές ερευνητές των παραμυθιών όλων των λαών, πως υπακούουν σε μετρημένα στα δάχτυλα των δύο χεριών σχέδια αφηγήσεως που αποτελούν τους καμβάδες του καταλόγου του Ελσίνκι. Έχω πολλές φορές αναφερθεί στον αρχετυπικό καμβά του Ίψενικού τριγώνου (που βέβαια προηγείται του Ίψεν, θυμηθείτε μόνο Μενέλαος-Πάρις-Ελένη, Αγαμέμνων-Κλυταιμνήστρα-Αίγισθος κτλ.) που δεν είναι άλλο από το τρίγωνο της Γενέσεως: Αδάμ-Εύα-όφεις.

Αν κάνω αυτή την περιέργη, σε πρώτη ανάγνωση, δολιχοδρομία είναι για

να δείξω πως και πρακτικά και θεωρητικά το γενικό είναι μια επαγωγή του ειδικού. Τα γένη είναι κυρίως λογικές κατασκευές, βολικές στη σκέψη αφαιρέσεις, ένα είδος θεωρητικής κιβωτού που εφευρίσκεται για να φιλοξενήσει τα συγκεκριμένα, τα είδη, τα ατομικά όντα, αυτό εδώ (το τότε τι)!

Αν αληθεύει η υπόθεση πως το πέταγμα μιας πεταλούδας στην Κίνα επηρεάζει ολόκληρο το οικοσύστημα, τότε και η απεργία ενός εργάτη στα αδαμαντορυχεία της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης, η τιμή του καπνού στο Αγρίνιο, οι πρώτες νότες μιας συμφωνίας του Μπετόβεν, μια πινελιά κίτρινο χρώμα σ' ένα πίνακα του Βαν Γκογκ, ο θάνατος μιας γηραιάς κυρίας στη Ζυρίχη που αφήνει τις μετοχές της στο πρεσβυτερείο της συνοικίας της, και άλλα ανάλογα μικροσυμβάντα της όποιας τοπικής κοινωνίας, της ιστορικής καθημερινότητας, επηρεάζουν καιρία την παγκόσμια ισορροπία, θετικά ή αρνητικά.

Το διήγημα είναι κάτι ανάλογο. Είναι η μικροϊστορία του αφηγηματικού γένους, όπως το μονόπρακτο στο θέατρο, η Σπουδή στη μουσική, το σκίτσο στη ζωγραφική, το πρόπλασμα στη γλυπτική, η ποζισιόν στο χορό, η αρχιτεκτονική μακέτα, το κινηματογραφικό πλάνο. Ένας μικρόκοσμος μικρομοντέλο του μακρόκοσμου. Σήμερα γνωρίζουμε πια με ακρίβεια και σαφήνεια πως η δομή ενός ατόμου ή του DNA είναι ένα εξάισιο μικρομοντέλο του Γαλαξία, μια πυκνή επαναδιατύπωση, μια ανάμνηση του αρχικού εκείνου στοιχείου πριν το μπιγκ μπανγκ.

Το διήγημα είναι η ζωή κοιταγμένη από το μικροσκόπιο, όπως ο μικροβιολόγος παρατηρεί τις κινήσεις, τις συμπεριφορές, τις σχέσεις, τις έλξεις και τις απώσεις, τις φυγές και τις οσμώσεις ανάμεσα στα άτομα μιας αποικίας μικροβίων, ιών ή μυκήτων και καταγράφει τα ποσοτικά και τα ποιοτικά του δεδομένα, έτσι και ο διηγηματογράφος απομονώνει ένα άτομο, μια μικρή ανθρώπινη ομάδα και καταγράφει τις συμπεριφορές τους, τις δράσεις τους, τις αντιδράσεις τους, τις αναστολές τους, τις υπερβάσεις των ορίων, τις τόλμες και τις δειλίες τους, την ορμή και την παθητικότητά τους, τη ροπή προς θάνατον και τον οίστρο επιβίωσης και πολλαπλασιασμού τους.

Ο συνήθης ορισμός του πειράματος είναι: «Η επανάληψη ενός φαινομένου σε συνθήκες βολικές για την παρατήρηση». Έτσι ο πειραματιστής επιλέγει το προς παρατήρηση φαινόμενο με ή χωρίς μια από τις ιδιότητες ή τις συστατικές παραμέτρους της ύλης, π.χ. την τριβή ή το βάρος ή την πυκνότητα. Αφαιρείς ό,τι δεν σου χρειάζεται για τη συγκεκριμένη παρατήρηση, αρκεί αυτό να μην επηρεάζει το ζητούμενο. Κάθε διήγημα είναι μια τέτοια βολική συνθήκη. Ο διηγηματογράφος επιλέγει μια φέτα ζωής, πραγματικής ή φανταστικής, και αφού αφαιρέσει ό,τι δεν βαραίνει ή δεν εμβαθύνει στη διερεύνηση

των ζητούμενων σχέσεων, συμπεριφορών, ψυχολογικών κυματισμών, αιτιωδών συνδρόμων, παρακολουθεί τα πρόσωπά του μέσα στη δοσμένη χρονική και περιβαλλοντική συνθήκη. Η διαφορά με το πείραμα στις θετικές επιστήμες είναι πως ο παρατηρητής δεν είναι υποχρεωμένος να δεχτεί τα αντικειμενικά πορίσματα, τα μετρήσιμα, της παρατήρησής του, αλλά του επιτρέπεται να τα αλλοιώνει, να τα διευρύνει, να τα ανατρέπει, να τα χλευάζει, να τα διορθώνει, χωρίς όμως να ανατρέπει μία και μόνη προαπαιτούμενη συμφωνία: την πειθώ. Ότι είναι πειστικό, έστω και παρά τον λόγον, το οικείον, το σύνηθες και το κατά το εικός αναγκαίον.

Εντέλει το διήγημα όπως και κάθε άλλο είδος τέχνης και ειδικότερα μορφή λογοτεχνικής αφήγησης είναι ένα μεκανό, ένα παζλ που ακολουθεί τους νόμους του συνειρμού και τις δομικές λειτουργίες της φαντασίας. Από τα ράκη, τα στοιχεία, τα σωματίδια της κοινωνικής, πολιτικής, ατομικής ζωής συρράπτει με τη μέθοδο του αργαλειού (υφάδι-στημόνι) υπέροχα χαλιά, ενδύματα, χαρακτήρες, κοινωνίες ολόκληρες ασύλληπτες, και ανύπαρκτες πριν, στη συνείδηση και την Ιστορία.

Το διήγημα είναι πανάρχαιο είδος αφήγησης. Μέσα στα ομηρικά έπη, στις ιστορίες του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη, ακόμη και στους αρχαίους ρήτορες και στη Γραφή υπάρχουν αυτόνομοι αφηγηματικοί πυρήνες, πάντως το διήγημα είναι αρχαιότερο είδος από το μυθιστόρημα και ανέτως μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως δεν είναι συρρικνωμένο μυθιστόρημα, αλλά αντίθετα το μυθιστόρημα είναι διογκωμένο διήγημα ή σύνθεση επιμέρους διηγηματικών μοτίβων.

Ο παρών τόμος φιλοδοξεί, κατά τον επιμελητή του Θανάση Νιάρχο, να είναι ανθολογία διηγημάτων διηγηματογράφων. Δηλαδή δεν αναζητεί διηγήματα σε συγγραφείς που περιστασιακά και εκ περισσού ασχολήθηκαν με το είδος, αλλά σε λογοτέχνες που συνειδητά, εμμόνως, πεισματικά αφοσιώθηκαν στα ειδικά προβλήματα που θέτει και λύνει η διηγηματογραφική λογοτεχνία. Προβλήματα δομής, ύφους, χαρακτηρολογίας, προβλήματα χρόνου, ρυθμού, περιγραφικής εμμονής, ακρίβειας, σαφήνειας, ευκρίνειας, πιστότητας και πειστικής αυθαιρεσίας.

Υπάρχει μια σημαντική σειρά Ελλήνων διηγηματογράφων που από τον 19ο αιώνα καλλιέργησαν τη «σύντομη αφήγηση», το διήγημα, τη νουβέλα. Στον παρόντα τόμο συγκεντρώνονται εξάισια δείγματα που καλύπτουν πέντε γενιές λογοτεχνών: από τον Βιζυηνό και τον Παπαδιαμάντη, τον Καρκαβίτσα και τον Βουτυρά έως τον Μηλιώνη και τον Νόλλα. Η επιλογή έγινε με γνώμονα, χω-

ρίς αμφιβολία, την υψηλή τεχνική, το εκρηκτικό θέμα και τη γλωσσική πανδαισία, αλλά –τυχαία ή όχι– διαπιστώνει κανείς μια ποικιλία μορφών αφήγησης, σχεδόν εξαντλητική, μια άκρως ενδιαφέρουσα πολυεστιακή οπτική, μια υποκείμενη στην αφήγηση ιδεολογική ποικιλία προσέγγισης κοινωνικών, ηθικών, οικονομικών και εθιμικών συμφραζομένων, μια υπέρσχη γκάμα χαρακτήρων και μια αποκαλυπτική δέσμη συσχετισμών ηθών και διανοιών.

Εντέλει διατρέχοντας αυτόν τον τόμο, πέρα από την ηδονή της ανάγνωσης, τη χαρά από την ευρηματικότητα, την απειρία των δέσεων και των λύσεων της αφήγησης που ερεθίζουν τον αισθητικό άνθρωπο, έχουμε και μια εκ περιωπής ανθρωπολογία, ανθρωπογεωγραφία και ηθολογία εκατόν τριάντα περίπου ετών νεοελληνικού βίου.

Είχε δίκιο εκείνος ο παλιός σοφός που διαπίστωνε πως «όταν βλέπεις ένα, δεν βλέπεις τίποτε, όταν βλέπεις πολλά ή όλα, βλέπεις ένα».

Η παρούσα ανθολογία δεν είναι η πρώτη ούτε θα είναι η έσχατη και όπως κάθε ανθολογία λογοδοτεί και δικαιώνεται στα κριτήριά της. Είναι όμως η πρώτη που αφιερώνεται στους συστηματικούς διηγηματογράφους που καλλιέργησαν ένα λογοτεχνικό είδος, δηλαδή που δεν είχε στον τόπο μας τη δημοφιλή άλλων ειδών, της ποίησης ή του μυθιστορήματος. Δεν είχε τη δημόσια προβολή που έχει το διήγημα στο εξωτερικό, ενώ πολλά από τα ελληνικά διηγήματα μπορούν κάλλιστα να σταθούν επάξια δίπλα στον Τσέχωφ, τον Μωπασσάν, τον Πιραντέλλο, τον Νάραμαν, τον Μπόρχες, τον Πόε, για να επιλέξω παραδείγματα μείζονος και ευρέως γλωσσικού και γεωγραφικού φάσματος.

Πάντως κλείνοντας πρέπει να κάνω τιμητική αναφορά στους εκάστοτε ανθολόγους των σχολικών αναγνωστικών που για ευνόητους λόγους, έκτασης κυρίως, μύησαν με τον διηγηματικό λόγο πολλές γενιές Ελλήνων μαθητών.

Οι περισσότεροι Έλληνες γνωρίζουν τον Βιζυηνό, τον Βουτυρά, τον Ξερόπουλο και τον Καρκαβίτσα από τα νεοελληνικά τους αναγνώσματα, μόνο από τα διηγήματα που βρίσκονταν εκεί. Μια άλλη πράξη δικαιοσύνης θα ήταν αν αναφερόμαστε και στα Κρατικά Βραβεία Διηγήματος που από το 1956 πρόβαλλαν το έργο και τις επιτεύξεις πολλών νεότερων διηγηματογράφων από τον Ρένο Αποστολίδη, τη Γαλάτεια Σαράντη, έως τον Αμπατζόγλου, τον Πλασκοβίτη, τον Καζαντζή κ.ά.

Κώστας Γεωργουσόπουλος
Ιούλιος 2005

Τηλέμαχος Αλαβέρας

ΕΙΚΟΝΑ ΔΕΚΑΚΙΣΧΙΛΙΟΣΤΗ

Parole e non cose

ΜΠΟΥΚΩΣΕ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΕΙ. Το σκέφτεται, το ξανασκέφτεται, ειδικά αυτές τις τελευταίες μέρες προς το φθινόπωρο, κατεβαίνοντας τη Βενιζέλου από περιοχή Διοικητηρίου στην πλατεία Ελευθερίας, όπου σήμερα το πάρκινγκ αυτοκινήτων, οι τράπεζες, φθίνουντα καταστήματα λόγω πυκνών εξώσεων, φαγάδικα, αφετηρίες λεωφορείων, το πλείστον για τις ανατολικές περιοχές. Ναι, έτσι τώρα η πλατεία κι η θάλασσα στα πόδια της, καθώς αναθυμάται το καψώνι των Γερμαναράδων στους καταπτοημένους εβραίους, όταν ήταν άδεια η πλατεία, χωρίς λεύκες και πονούσε η ψυχή σου μέσα στην κατοχική ξεραϊλα κατακαλόκαιρο (αλλιώς θα 'λεγα καταχνιά), και τις φοβίες και τι άλλα και πόσα άλλα πολύ προσωπικά. Πέρασαν εκείνα όλα και μένει το σήμερα, το καθεπρωινό τώρα.

Οι θύμησες ανακατεμένες με τα καθημέραν λοιπόν κάνουν το δρομολόγιό του όλο και πιο ασήκωτο. Στενεύουν τα περιθώρια, τον τραβούν. Οτιδήποτε πέρ' από τη μύτη του, τούτη τη συνήθεια της δεκάρας, μυνταίνει σύννεφο βαρύ και χάνεται. Μια θλίψη πάντως για τούτο το χάσιμο είναι που κυριαρχεί στις όποιες προτιμήσεις του για το παρόν και μπερδεύει κάποτε το βηματισμό του. Δέκα λεφτά δρόμος όλο κι όλο. Αναδρομές από τη μια, εικόνες στο τρέξιμό τους από την άλλη συναρμόζουν το περιστατικό της κατάβασης εν πάση περιπτώσει.

Μετά την Ολύμπου και τις ανασκαμμένες αρχαιότητες της τέως μαρμαρόχτιστης πλατείας Διοικητηρίου, το σταυροδρόμι με Φιλίππου στη συμβολή των παλιατζίδικων, τα μαγαζάκια, τα πρώτα επιπλάδικα που πληθαίνουν στην Ιουστινιανού, δεξιά αριστερά, και μετά το Καραβάν Σα-

ράι. Πάνω στην Εγνατία, το παλιό σινεμά Αλκαζάρ· δηλαδή το τζαμί, το οποίο νοικιαζόταν χρόνια πολλά για ταινίες δεύτερης προβολής κυρίως – κάτι λίγες εποχές, ίσως και για πρώτη. Όπου γίνονταν πολλά και διάφορα και όπου ακόμα το κτίσμα στηρίζεται με αντηρίδες από τις μέρες του μεγάλου σεισμού, άσε και τα παπουτσαδίκια που σφίγγονταν κι αυτά μες στ' αντιστηρίγματα, τ' αντιστύλια και πλάνταζαν το μνημείο. Κατέναντι, επί της Εγνατίας, στη θέση άλλου παπουτσαδίκου, ζαχαρώνε το ζαχαροπλαστείο των Μπαλτζιανών Λιγδαίων κι η στάση λεωφορείων, που δε μετακινήθηκε όμως, απλώς άλλαξαν οι κατευθύνσεις, όπως και της στάσης μπροστά στην μπούκα του τζαμιού, τη θεόκλειστη. Από την «Αίγλη» της γειτονιάς του, ακριβώς πίσω απ' τον Αϊ-Δημήτρη, το Γενί Χαμάμ, στο «Αλκαζάρ» λοιπόν. Την «Αίγλη» τουλάχιστον τη διασκεδάζουν κουλτουριάρηδες και όχι παρακεντέδες, σαν εκείνους που περνούσαν τις ώρες τους στις κιονοστοιχίες του τουνού του αρχαιότερου τζαμιού της Θεσσαλονίκης (15ος αι.), όταν τελευταία πρόβελνε τις σαπιοταινίες του· θέλεις πες το τις πορνοταινίες γάμα δέλτα διαλογής για πιτσιρίκια κι ασβεστάδες, προτού αμπαρώσει οριστικά την πύλη του. (Παλαιά, παμπάλαια πράγματα, καθώς το 'λεγε ο πασίγνωστος θεολόγος τους και συντηρήθηκε θαλερή η μνήμη του μαζί με τα σβουριχτά χαστούκια, όταν διαβάζοντας όρθιος μπροστά στον πίνακα κουραζόσουν ή βαριόσουν να κρατάς στην ορθή απόσταση το Βαγγέλιο: Ψηλά το βιβλίο, είπα και... φσιν έπεφτε το ζίλι.) Θυμάται ή δε θυμάται, μια και οι θύσανοι του μνημονικού ανακατεύονται με τους μελανίτες. Ίσως να μη ζαλιζέται σ' εκείνη την καθημέραν κατάβαση· να πεις όμως κι ότι γλυκαίνεται ή αισθάνεται άνετος να διατρέξει χρόνια; Αυτά τα τωρινά, αυτά που σκέφτεται, που έχει και δεν έχει, που του ξεφεύγουνε νεράκι στις στιγμές. Και πώς να γίνεται; Η συνέχεια και τούμπαλιν; Ρωτήματα του βάσανου και μιας απαντοχής που δεν προσδιορίζονταν πέρα από το ερώτημα-διαπόρηση: πώς πέρασαν, πώς πέρασαν χρόνια, τα χρόνια! Η μνήμη όμως εξουσιαστής πάνω από το κεφάλι σου, σακατευτική.

Αυτή η κατάβαση! Έτσι το βλέπουν οι άλλοι, αυτό και μόνο γνωρίζουνε για λόγου του. Περίφροντις και σύννους! Ανθυπομειδιούν ή σέβονται το πέρασμά του σαν «στάση ζωής». Μιλάμε για συνέπεια, με την οποία θεωρείται ότι προβάλλεται το κέλυφος και προστατεύεται, φυλάγεται το περιεχόμενο. Στην περίπτωση του εννοείται ο κόσμος του, το

ακύμαντο πλήθος του. Πού να ξέρουν όμως και πώς γίνεται, πώς; Φυσικά, θα το 'θελαν αρκετοί και πολύ. Δεν υπάρχει αρχή και τέλος· υπάρχει, επικρατεί μόνη η περιέργεια, την οποία δεν είναι μπορετό να κατασιγάσεις, να την ηρεμήσεις. Θέαμα. Ήταν λοιπόν θέαμα. Γινόταν θέαμα, όπως κάθε συντοπίτης από τη στιγμή που αρχίζει να βλέπεται, να αυτοσκοπείται και να μη θρησκευείται περί παντός άλλου. Αλλά, με την περιέργεια, την αδιακρισία πες καλύτερα, των άλλων πάνω σου (καθώς το προκαλείς), δε γίνεται να σταθείς, τη χρειάζεσαι τη μεγαθυμία.

Στη μέση του δρομολογίου

Το «Αλκαζάρ» δε μετακινήθηκε ποτέ. Μήτε οι σεισμοί το αλλοίωσαν. Οι κάτοικοι της πόλης, ναι. Αυτοί οι συμπολίτες... Και τα χρόνια που ο άνθρωπός μας έζησε, από την Κατοχή βέβαια κι ύστερα, έχει να μαρτυρήσει για τον περιβάλλοντα χώρο περισσότερο, παρά για το ίδιο το κτίσμα. Από την εποχή που παρακολουθούσε τα δυο στη σειρά έργα, άλλοτε με άνεση καθισμένος στα κόντρα-πλακέ καθίσματα κι άλλοτε στις κολόνες του περιστύλιου ορθίως, έφηβος μιας άθλιας εμπειρίας, μιας πανάθλιας ανάγκης για επιβίωση αλλά και εκτίναξη. Έβρισκε εκεί μέσα καταφυγή στα μισοσκοτάδα, καθώς οι τοίχοι οι ωχροκίτρινοι αντιφέγγιζαν πίσω από τις σκιές, πίσω απ' το περιστύλιο και μαζί με τις ταινίες παρακολουθούσε πρόσωπα ρουφηγμένα ή απαιτητικά. Το προτιμούσε το «Αλκαζάρ» από την «Αίγλη» της γειτονιάς του με τους ατέλειωτους Ζορό και τα «Μαρς των απομάχων» του χοντρο-Μακλαγκλέν. Τα απογεύματα εκείνα, χωρίς φυσικά να προηγούνται γεύματα, ως τις ώρες της συσκότισης, τα έσερναν οι ήχοι του τραμ κατά την έξοδο από τις διπλανές πόρτες, όπου καληώρα το πάρκινγκ αυτοκινήτων του προσωπικού του δήμου, που στεγάζεται στο Καραβάν Σαράι. Οι λινάτσες με τις οποίες καλύπτονταν τότε οι υποτιθέμενες εσωτερικές διαρρυθμίσεις των σημερινών δημοτικών γραφείων δε συντρέχει λόγος να υπάρχουν· ντύθηκαν διαδοχικά οι τοίχοι με τους καιρούς, σοβαντίστηκαν, ασβεστώθηκαν, κουράστηκαν ή ξεκουράστηκαν, ανάλογα με τις μέριμνες των δημάρχων και των άλλων αρχόντων που πέρασαν ή των ιδιοκτητών, των ανθρώπων δηλαδή οι οποίοι ενδιαφέρονται για την είσπραξη κι από τα

καταστήματα στα πόδια του δημαρχείου κι από την πίσω πλευρά του κτίσματος κι από το σταθμό των υπεραστικών ταξί του εσωτερικού ημιυπόγειου. Το ίδιο πιθανά να συνέβαινε και με τα καραβάνια τις γκαμήλες και τα υποζύγια, σε τούτο το τετράγωνο, όπως θα στάλαζαν τους ιδρώτες την εποχή άνθησης του Καραβάν Σαράι: μέσα στις εποχές, μέσα στους καιρούς. Το δρομολόγιό του ασθμαίνει και πνίγεται εδώ κάπου, καθώς η μονοδρόμηση της Βενιζέλου και στο σημείο αυτό δέχεται τα οχήματα από δύο κατευθύνσεις προς τα πάνω. Το πρόβλημά του ώσπου να περάσει τη διάβαση της Εγνατίας από τα χρυσοχοεία απέναντι. Μετά την πλατειούλα στα δεξιά το Μπεζεστένι, που το 'χουν, όπως και να 'ναι, ευτρεπίσει και το ενδιαφέρον δεν πρέπει να μειώθηκε, αν και οι δικές του περιπέτειες απ' τον μεγάλο σεισμό δεν ήτανε λίγες. Τα ρολογάδικα, τα μαλάματα, τα μασούρια, οι νταντέλες, τα τσίτια, τα κάμποτα. Ο δρόμος της αγοράς βλέπεις, των μικρομάγαζων ολόγυρα στα παραδρόμια μέχρι Ερμού κι έπειτα παρακάτω οι στοές Καράσσο και Σαούλ αντικριστές, η καθεμιά με τηνπραμάτεια της. Η μνήμη των εβραίων, εκείνων των εβραίων που τυραννίστηκαν κι εξιλεώθηκαν. Μαζί τους ο αληταράς ο Νταβής ο συμμορίτης, ο μαχαιροβγάλτης, που ακόμα τα ίχνη της φαλτσέτας του φαντάζουν στο μερί του, όπως άστραψε στο μισοσκόταδο του «Αλκαζάρ» την ώρα εκείνη της παλαβομάρας να κοτήσει ν' απλώσει ξερό στο μπούτι της εβραίισσας, καθώς ξεγυμνώθηκε να τον προκαλέσει. Περρασμένα. Και ίσια κάτω από τις γωνίες της Τσιμισική, τα μέγαρα του Κόφφα, του Παλλάς, του Μπορλά, του Ασλανιάν. Τη γωνία του Ριτς πλέον αστείο να την ανακαλέσεις, κι όμως... Βέβαια, τι να αναφέρονται όλα τούτα; Ίσως για κάποιους αμετάλλακτα ανωφελείς κώνωπες, κατά την άποψή του, όπως εκφράστηκε άλλωστε στο καφενείο της Μητροπόλεως, λίγο παραπέρα, καθαρίζοντας με τα προσωπικά του.

Το τέλος του δρομολογίου

Μπροστά η θάλασσα. Αυτή η θάλασσα του μυχού του Θερμαϊκού, η οποία εδώ, σε τούτο το γώνιασμα, της παλιάς παραλίας με την κατάληξη του λιμενοβραχίονα, κολπίζει. Το πήδημα στα βρωμόνερά της τα ση-